

SAMEN

AAN DE SLAG

1 **IJkpunten**
van een sterke
pedagogische omgeving

2 De **pedagogische**
professional
van de toekomst

3 Aan het werk
met de **PACT-meter**

Samen werken voor
het jonge kind

INHOUD

Samen voor álle kinderen	4
IJKpunten van een sterke pedagogische omgeving	8
De pedagogische professional van de toekomst	20
Aan het werk met de PACT-meter	30
Verder lezen	33

Colofon

Samenstelling: Jeannette Doornenbal, Anki Duin, Gerdi Meyknecht. Met dank aan Clarine de Leve.
Redactie: Lucy Beker.
Concept en realisatie: O2 Communicatie Maarssen.

© het Kinderopvangfonds/PACT, 2017

PACT: wereld

PACT is opgericht om de werelden van onderwijs, opvang en zorg te verbinden met het doel een optimale start voor élk kind te realiseren. In PACT bouwen wetenschap, praktijk en beleid samen aan een sterke pedagogische omgeving voor jonge kinderen. Overal in het land zijn proeftuinen actief waarin leerkrachten, pedagogisch medewerkers en zorgprofessionals samenwerken, expertise delen en als één team optrekken. Dit is de praktische manier waarop PACT werkt aan de totstandkoming van meer geïntegreerde voorzieningen. Zo ontstaat het profiel van de pedagogische professional van de toekomst.

Op beleidsniveau legt PACT de verbinding tussen de ontwikkeling van kindcentra, passend onderwijs en lokaal jeugdbeleid. In deze publicatie bundelt PACT de bestaande kennis over dit onderwerp uit wetenschap en praktijk en maakt deze toegankelijk en bruikbaar voor de pedagogische professionals die werken met jonge kinderen.

PACT is een innovatieproject van Het Kinderopvangfonds en bouwt voort op de eerdere projecten 'Andere tijden in onderwijs en opvang' en 'Alert4You'.

De uitgangspunten van PACT

1. Kinderen leren altijd en overal
2. ALLE kinderen doen `mee; we sluiten geen kind uit
3. Kinderen zijn en ontwikkelen zich verschillend
4. Elk kind heeft recht op een liefdevolle, uitdagende en vakkundige speel- en leeromgeving
5. Kinderen hebben stabiele relaties, structuur én stimulans nodig
6. De kwaliteit van de interacties is doorslaggevend voor de ontwikkeling van kinderen
7. Opvoeden gaat altijd samen met ouders. Ouders doen mee, denken en praten mee, beslissen mee
8. Pedagogische professionals werken vanuit gedeelde morele waarden en communiceren hierover met ouders
9. Pedagogische professionals zijn vakmensen die vanuit een heldere visie en met passie werken
10. Er is een diversiteit aan competenties nodig, die complementair zijn en waar ALLE kinderen van profiteren

den verbinden

Samen aan de slag met PACT

PACT is een kwaliteitsproject dat de werelden van onderwijs, opvang en zorg wil verbinden.

PACT streeft naar inclusieve voorzieningen waarin voor ieder kind een plek is.

PACT legt de focus op samenwerking tussen kinderopvang, onderwijs en zorg.

PACT investeert in pedagogische professionals.

PACT werkt toekomstgericht.

PACT betreft ouders.

PACT werkt aan de toekomst van ALLE kinderen.

A group of diverse children are running joyfully in a schoolyard. In the foreground, a child's legs in blue shorts and blue sneakers are prominent. To the right, a child with a large afro hairstyle, wearing a red and white checkered shirt over a white t-shirt and denim shorts, is running with a wide smile. Other children in various colorful clothing are running in the background. The ground is paved and has colorful chalk drawings. The background shows a stone building with windows under a clear blue sky. There are semi-transparent blue and red circular graphics overlaid on the image.

**Samen
voor álle kinderen**

Ieder kind telt mee, doet mee en leert – altijd en overal. Dat is het uitgangspunt van PACT. PACT wil dat álle kinderen van 0 tot 6 jaar zich optimaal kunnen ontwikkelen in een inclusieve, veilige en uitdagende speelleeromgeving. PACT richt zich daarbij in eerste instantie op de samenwerking tussen de professionals uit onderwijs, opvang en zorg.

Wat weten we al?

Basis voor een optimale ontwikkeling van kinderen is een rijke speelleeromgeving: een inclusieve voorziening waar een grote diversiteit van kinderen samen speelt en leert, onder begeleiding van vakbekwame pedagogische professionals en leerkrachten. In deze publicatie hebben we de kennis uit praktijk en wetenschap over de kenmerken van zo'n pedagogische omgeving overzichtelijk en toegankelijk bij elkaar gebracht. Het gaat dan niet alleen over groeps grootte en gebouwen (*structurele kwaliteit*) en een planmatig en aantrekkelijk aanbod (*inhoudelijke kwaliteit*), maar ook over het ontwikkelen van een gedeelde visie (*morele kwaliteit*), en een positief pedagogisch klimaat, vertrouwde relaties en betekenisvolle interacties (*proceskwaliteit*). In hoofdstuk 1 vindt u deze verschillende kwaliteitsdimensies beschreven. We hebben deze vertaald in ijkpunten waarmee u uw eigen visie, aanpak en aanbod kunt beoordelen. De ijkpunten worden geïllustreerd met voorbeelden uit de praktijk, bijvoorbeeld uit de proeftuinen van PACT.

De medewerker in het middelpunt

Er is nog een vijfde kwaliteitsdimensie: *de professionele kwaliteit*. Deze kwaliteit is zó belangrijk, dat we daar een apart hoofdstuk aan hebben gewijd. Want de kwaliteit van een pedagogische voorziening heeft alles te maken met de medewerkers op de werkvloer. Zij zijn de mensen die het doel in de praktijk moeten realiseren. Wat vraagt het van hen om in een integrale voorziening te werken met een diversiteit aan kinderen? Welke expertise moet op de werkvloer beschikbaar zijn? Hoe werken medewerkers samen en hoe kunnen zij het effect van hun werk vergroten? In hoofdstuk 2 maakt u kennis met de begrippen T-shaped professional, T-shaped teams en T-shaped werken. Het zijn de competenties van de pedagogische professional van de toekomst.

Zelf aan de slag

Tot slot vindt u in hoofdstuk 3 informatie over de PACT-meter. Dit is een instrument waarmee u vrij eenvoudig kunt nagaan hoe uw eigen team aankijkt tegen de onderlinge samenwerking en de pedagogisch-educatieve kwaliteit die de teamleden met elkaar realiseren. Wie de PACT-meter invult, gaat de ijkpunten langs en ontdekt wat er goed gaat, wat er iets minder goed gaat en vooral: wat willen we met elkaar verbeteren?

Wij wensen u veel succes met het bouwen aan de toekomst van jonge kinderen en hopen dat deze PACT-publicatie u daarbij verder helpt.

Jeannette Doornenbal, voorzitter wetenschapsteam PACT en lector Integraal Jeugdbeleid aan de Hanzehogeschool Groningen, Anki Duin en Gerdi Meijknecht, projectleiders PACT.

Zelf aan de slag

Het team van PACT

IJkpunten

van een sterke
pedagogische omgeving

De wereld waarin kinderen opgroeien verandert in rap tempo, en daarmee ook de kindvoorzieningen. Kinderen brengen meer tijd dan vroeger door in onderwijs en opvang. Dit biedt kansen voor hun ontwikkeling en die kansen worden nog beter benut als de professionals van onderwijs, opvang en zorg effectief samenwerken.

Wat is er veranderd in de wereld van kinderen?

Veel vaders en moeders werken allebei en combineren hun werk met de opvoeding van kinderen. Daardoor gaan kinderen vaak al jong naar opvangvoorzieningen en gaan ze na schooltijd veelal nog naar de buitenschoolse opvang. Tegelijkertijd groeien meer kinderen op in eenoudergezinnen en krijgen zij al jong te maken met de digitale media. Aan kinderen van nu worden ook hoge eisen gesteld. De maatschappij kent tegenwoordig een ideaal van individualiteit en zelfsturing. Ten slotte is sprake van een groeiende sociale ongelijkheid. Een toenemend aantal kinderen groeit op in minder bevoorrechte omstandigheden, waaronder armoede, waardoor ze geen optimale kansen krijgen.

Wat is er veranderd in kindvoorzieningen?

In de afgelopen jaren zijn scholen, opvangorganisaties en vrijetijdsvoorzieningen intensiever gaan samenwerken. Dat gebeurde niet alleen vanwege een toename van het gebruik van de opvangfaciliteiten, maar vooral ook vanuit een pedagogisch motief. Door samenwerking kunnen de partijen een doorgaande lijn tot stand brengen voor kinderen vanaf 0 jaar. Brede scholen en kindcentra bieden een samenhangend geheel van opvoeding, onderwijs, opvang en ontspanning. Kinderen die extra aandacht nodig hebben, komen sneller in beeld en ondersteuning wordt 'kindnabij' georganiseerd. Hiermee willen deze voorzieningen een betere speelleeromgeving voor jonge kinderen creëren. Voor alle kinderen.

Je hebt elkaar nodig

Opgroeien doe je maar één keer en kinderen verdienen alleen daarom al maximale ondersteuning. Dat kan een leerkracht of pedagogisch medewerker niet alleen. Ze hebben elkaar nodig. Samenwerking tussen medewerkers in kinderopvang, onderwijs en zorg biedt veel extra's als het lukt om in elke fase op de juiste manier aan te sluiten bij de ontwikkeling van de kinderen. Zo ontstaat een opwaartse spiraal. Maar de praktijk is weerbarstig. Er zijn nog veel verschillen in de mate en de aard van professionele samenwerking, ook in kindcentra waar kinderopvang en onderwijs onder één dak worden aangeboden. Dat komt door de verschillende achtergronden en ambities van de partijen (ouders, onderwijs, opvang, zorg). PACT spant zich in om de samenwerking tussen medewerkers te versterken, met als doel: jonge kinderen een stevige basis meegeven voor de beste kansen in het leven.

Samenwerking begint met het erkennen en delen van dezelfde uitgangspunten. Het team dat bestaat uit verschillende professionals moet het eens zijn over belangrijke basisvoorwaarden om kwaliteit te kunnen realiseren. PACT heeft vanuit de wetenschap de volgende vijf typen van kwaliteit geformuleerd.

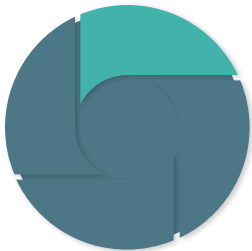
Per dimensie is een aantal ijkkpunten opgesteld. Aan de hand van deze ijkkpunten kunt u bepalen in hoeverre deze basisvoorwaarden al in uw praktijk zijn gerealiseerd. Zo krijgt u inzicht in de sterke en zwakkere punten van uw organisatie.

De ijkkpunten toegelicht

Bij elke kwaliteitsdimensie hoort een aantal ijkkpunten. Deze ijkkpunten zijn ook de basis van de PACT-meter, een korte enquête waarmee u de stand van zaken helder in beeld krijgt. Over de inzet en werking van de PACT-meter leest u meer in hoofdstuk 3 van deze publicatie.

mensies van KWALITEIT

01. Morele kwaliteit

Gedeelde opvoedwaarden

IJkpunt 1: het moreel kader

De samenwerkingspartners hebben een gezamenlijk moreel kompas. In het team en met de ouders vindt een continue dialoog plaats over gedeelde waarden en normen, de visie op kinderen en de kernwaarden van de organisatie. Dit is vastgelegd in concrete afspraken over gedrag en handelen, regels en rituelen. Alle medewerkers kennen de morele waarden en dragen deze actief uit.

IJkpunt 2: visie op opvoeden

De samenwerkende organisaties hebben een gedeelde visie op opvoeden, spelen, leren en ontwikkelen. Er zijn concrete afspraken over de wijze waarop thema's als stimuleren van talenten, creativiteit, samenleven, omgaan met conflicten en ontwikkelen van burgerschap vertaald worden in de activiteiten.

IJkpunt 3: samen met ouders

Er zijn heldere afspraken met ouders over partnerschap in opvoeding. Ouders praten mee, denken mee, doen mee en beslissen mee. Ouders voelen zich gehoord en weten zich gesteund. De professionals zien het als hun opdracht om samen met de ouders de leefwerelden van het kind te verbinden: thuis, school, opvang en eventueel zorg. Waar nodig wordt aan ouders hulp geboden.

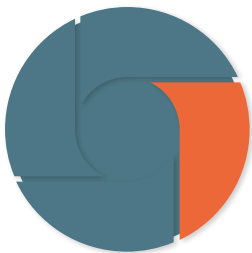
Ontmoetingsonderwijs in Zeeland

In 2012 slaan twee scholen, een kinderopvangorganisatie, de gemeente en 50 ouders de handen ineen: zij willen de leegloop van scholen en kinderopvang in hun wijk tegengaan door een integraal kindcentrum te bouwen. Goed onderwijs is het einddoel, maar de identiteit moet ook helder zijn. Bestuurders, team én ouders buigen ze zich over kernwaarden, visie, het programma, de wijze van samenwerken in een multidisciplinair team en de relatie met de omgeving. Twee jaar later opent het kindcentrum De Aventurijn haar poorten, gebaseerd op de principes van ontmoetingsonderwijs voor kinderen van 0 tot 12 jaar. Kinderen vanuit diverse levensbeschouwelijke achtergronden ontmoeten elkaar en ontwikkelen zich samen. De school groeit. (Bron: ambassadeur PACT)

Een IKEC in Hoorn

In Hoorn wordt een IKEC opgebouwd: een Integraal Kind- en Expertisecentrum. Partners zijn S(B)O, Kinderopvang, Jeugdhulp en het Samenwerkingsverband passend onderwijs. Met als motto: Samen voor het kind met één sterke pedagogische basis. De partners hebben met elkaar één visie geformuleerd (met als centraal thema inclusie door integrale arrangementen), vier kernwaarden (veiligheid, respect, samenwerking en vertrouwen) en zes pijlers onder hun gezamenlijke werk: positieve benadering, talentontwikkeling, diversiteit, handelingsgericht, samenwerking tussen specialisten rond het kind en zijn omgeving, partnerschap vanuit kracht.

(Bron: Samen voor het kind met één sterke pedagogische basis, 2016)

02. Proceskwaliteit

Affectieve relaties, positieve interacties en een positief pedagogisch klimaat

IJKpunt 4: opbouwen van relaties

De pedagogische professionals werken aan het opbouwen van duurzame affectieve relaties. Kinderen en leiding voelen zich verbonden met elkaar, kennen en vertrouwen elkaar. De professionals bieden ieder kind een veilige en zorgzame omgeving. Zij zijn beschikbaar voor kinderen en hun ouders.

IJKpunt 5: de kwaliteit van de interacties

Pedagogische professionals handelen alert en betrokken en weten dat zij als rolmodel fungeren. Ze laten kinderen leren door ze zelf dingen te laten ontdekken in spel en taal. Ze werken aan positieve interacties tussen kinderen onderling en tussen kinderen en medewerkers. Zo kunnen de kinderen zich motorisch, creatief, cognitief, persoonlijk en sociaal maximaal ontwikkelen.

IJKpunt 6: het pedagogische klimaat

De groep is een positief instrument voor groei en ontwikkeling van een kind. Professionals zorgen voor structuur, aandacht en veiligheid, en bieden tegelijkertijd ruimte voor verschillen. Inclusief werken is het uitgangspunt: alle kinderen doen mee, ongeacht hun zorg- of educatieve behoefte.

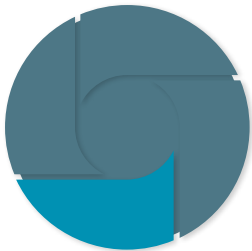
Fladdergedrag en zitstrategie

Kinderen in Nederlandse kinderdagverblijven blijken minder geconcentreerd te spelen dan kinderen in Scandinavische en Britse kinderdagverblijven. Onderzoeker Elly Singer spreekt van 'fladdergedrag': vijf seconden op een bank springen, stoppen. Vijf seconden met een plastic dinosaurus spelen, stoppen... Ze ontdekt dat dit gedrag samenhangt met onrustig gedrag van de pedagogisch medewerkers. Zij lopen niet alleen méér rond op de groep dan hun buitenlandse collega's, maar besteden ook minder fysieke aandacht aan de kinderen. Singer laat pedagogisch medewerkers het effect ervaren van rustig op de grond gaan zitten. 'Dat zorgt direct voor rust. Kinderen weten waar je bent, dus ze komen wel naar je toe als ze daar behoefte aan hebben.' Deze aanpak werkt. (Bron: Elly Singer & Dorian de Haan: 'Speels', liefdevol en vakkundig')

Eén taal in de Vreedzame school

Vreedzame scholen hanteren vanaf de peuterleeftijd dezelfde taal en afspraken over samen leven en leren. Zo leren peuters al de betekenis van de begrippen 'afbrekers' en 'opstekers'. In het hele kindcentrum herkennen kinderen (én professionals en ouders) deze taal. (Bron: vreedzameschool.nl)

03. Structurele kwaliteit

Een uitdagende omgeving en een stabiele groep

Ijkpunt 7: de inrichting van de ruimte

Kinderen hebben lucht, licht en bewegingsruimte nodig. Dit stelt hoge eisen aan de binnen- en buitenruimtes. Het gebouw 'voorordent' pedagogische situaties. Is er een ruige buitenruimte die uitdaagt? Een konijn in de tuin om te verzorgen? De speelleeromgeving voor jonge kinderen moet rijk en uitdagend zijn, zodat zij zelf dingen kunnen ontdekken. De ruimte waarin de kinderen spelen en leren is veilig en aantrekkelijk ingericht. Materialen zijn schoon en zodanig opgesteld dat kinderen er gemakkelijk mee aan de slag kunnen. Zowel de binnen- als de buitenruimte voldoen aan de eisen.

Ijkpunt 8: de samenstelling van de groep.

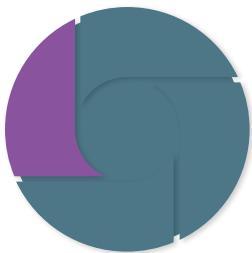
De groep is zo samengesteld dat zij emotionele veiligheid en structuur biedt voor elk kind. Voor kinderen is het van belang dat zij vriendschappen aan kunnen gaan met andere kinderen. Het helpt als de samenstelling van de groep niet continu wisselt. De pedagogische professionals zorgen dus voor stabiele relaties, waardoor kinderen zich veilig voelen en allemaal meedoen, ondanks verschillen in ontwikkeling. De leidsters zijn vertrouwde gezichten voor kinderen en ouders. De groepsleidsters zijn in staat groepsprocessen in te zetten voor de ontwikkeling van ieder kind.

Het gebouw als pedagoog

In kindcentrum De Vuurvogel in Tilburg ontdekten de medewerkers dat de gebouwen anders moeten. Er moet meer eenheid zijn, één ingang voor school en opvang, meer gezamenlijke ruimten, in plaats van twee gebouwen onder één dak. Een gezamenlijke personeelsruimte draagt bij aan teamontwikkeling, een gezamenlijke aula aan samen activiteiten organiseren, een zitruimte trekt ouders het gebouw in. (Bron: Jeannette Doornbal: Opgroeien doe je maar één keer, 2012)

Veilig èn avontuurlijk: de natuurtuin van Kinderrijk

Kinderopvang Kinderrijk in Amstelveen maakt veel werk van de inrichting van de buitenruimtes. Buitenruimtes zijn ontmoetingsplekken. Al zestien vestigingen hebben een mooie grote natuurtuin, met veel zorg en aandacht aangelegd volgens de nieuwste pedagogische principes en afgestemd op kinderen van verschillende leeftijden. Het zijn natuurspeelplaatsen met volop veilige ontdekplekjes, kinderen kunnen er ravotten en spelen en de natuur leren kennen. Veilig èn avontuurlijk. (Bron: Jaarverslag Kinderrijk)

04. Inhoudelijke kwaliteit

Een planmatig aanbod

Ijkpunt 9: het activiteitenplan

Er ligt een doelgericht en planmatig activiteitenplan voor een langere periode, gebouwd op de visie op ontwikkelen en leren. Het plan is zodanig opgesteld dat er een doorgaande lijn ontstaat.

Ijkpunt 10: de doorgaande lijn

Er is een bruikbaar en nuttig kindvolgsysteem dat past bij de pedagogische visie. Daarmee wordt de ontwikkeling van het kind gevolgd en ondersteund. De resultaten van de activiteiten op de ontwikkeling van een kind worden helder. Alle professionals, leerkrachten en pedagogisch medewerkers gebruiken hetzelfde kindvolgsysteem zodat er een gezamenlijke taal ontstaat om over kinderen en wat zij nodig hebben, met elkaar te spreken.

Ijkpunt 11: inbreng van ouders

Individuele kindplannen worden samen met ouders opgesteld en besproken. De ervaringskennis van ouders wordt serieus genomen.

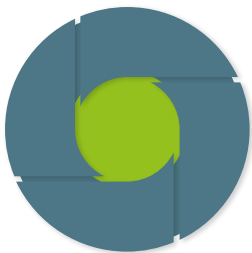
Eén kindvolgsysteem

De pedagogisch medewerkers van kindcentrum De Aventurijn vullen regelmatig het kindvolgsysteem in (KIJK!) om zo 'anders' naar kinderen te kijken en anders over ze praten. Dat heeft effect op hun pedagogisch handelen. Gewerkt wordt aan het benutten van het kindvolgsysteem bij de warme overdracht naar groep 1. De leerkrachten geven aan dat zij de informatie in het kindvolgsysteem vooral gebruiken als zij puzzelen over het gedrag van een kind. (Bron: Kindcentrum Aventurijn)

Portfoliogesprek met ouder en kind

Gesprekken over de voortgang zijn belangrijk, ook als het goed gaat. In kindcentrum Laterna Magica zijn drie keer per jaar portfoliogesprekken. Een half uur lang nemen ouders, kind en begeleider de resultaten, de persoonlijke ontwikkeling en het gedrag van het kind door. Bewust is ervoor gekozen om het gesprek samen met het kind te voeren, het gaat immers over hem of haar. De ouder wordt bijgepraat, het kind licht toe, de nieuwe doelen worden gezamenlijk opgesteld. (Bron: www.laternamagica.nl)

05. Professionele kwaliteit

medewerkers van de verschillende disciplines werken als één team samen en leren van elkaar

IJKpunt 12: complementariteit

Binnen het team werken medewerkers uit de verschillende partnerorganisaties samen. Ze vullen elkaar aan en ze ervaren meerwaarde. De teamleden kennen elkaars competenties en kunnen daar een beroep op doen om een passend aanbod te realiseren voor elk kind.

IJKpunt 13: inzet expertise

Er zijn afspraken met diverse specialisten zodat extra expertise snel ingezet kan worden in de groep. Het is duidelijk wanneer het betrekken van andere expertise wel of niet nodig is, de coördinatie is geregeld. Lichte hulp aan ouders en/of aanvullende zorg wordt in de omgeving van het kind georganiseerd: op de groep of in de klas.

IJKpunt 14: professionalisering

Er is een systeem van teamgerichte professionalisering. Er is sprake van doelgerichte coaching en feedback. De teamleden zijn eigenaar van hun eigen leerproces.

Lees meer over effectief interprofessioneel samenwerken in hoofdstuk 2.

Elkaar als professional waarderen

In kindcentrum De Witte Wielen vindt over en weer personele uitwisseling plaats tussen de school en de kinderopvang. Pedagogisch medewerkers (PM'ers) kunnen 'hun' kinderen blijven volgen op school. Ze moeten wennen aan de analytische blik van de leraren en hun focus op het verbeteren van leerprestaties. Zelf kijken de PM-ers meer of het kind goed in zijn vel zit. Daar hebben zij weer meer kijk op. Na een periode van aftasten voelen ze zich gewaardeerd als professional, zijn enthousiast over de samenwerking en overtuigd van de meerwaarde voor de kinderen. (Bron: FCB-Kinderopvang, febr. 2014)

Nieuwe functie in Laterna Magica: de inclusiepedagoog

Op een studiereis in Denemarken ontdekten de PACT-proeftuinen de inclusie-pedagoog, een gedragsexpert met een brede opdracht om individuele kinderen, medewerkers èn leiding te ondersteunen. Een opzet die goed past bij Laterna Magica Amsterdam. De gedragsexpert: 'Sinds ik in dit kindcentrum werk, echt als lid van het team, ben ik effectiever. Ik zie letterlijk wat er gebeurt en kan on the spot samen met de medewerkers schakelen over wat te doen. Die geven aan dat dit veel oplevert: inzicht en nieuwe oplossingen, klein maar met grote gevolgen. Zo zagen we een jongetje dat zo gevoelig was voor prikkels dat rustig een werkje doen heel lastig was voor hem. We bedachten een koptelefoon voor hem, zodat hij zich kon afsluiten. Maar...daarmee zou hij ook opvallen. En we wilden juist dat hij het gevoel bleef houden: ik hoor er gewoon bij. Wat te doen? We hebben tien koptelefoons gekocht! En wat zien we? Meer kinderen gebruiken ze; ook zij hadden blijkbaar meer last van de omgeving dan wij gezien hadden. Dergelijke ervaringen helpen de 'coaches' van Laterna Magica om de volgende keer 'anders' na te denken over oplossingen. Meer inclusief, dus. (Bron: inclusiepedagoog, Laterna Magica)

Snel erbij: leerkrachten voelen zich gesteund

Ook op de Sterrenschool in Apeldoorn werkt inmiddels een inclusiepedagoog: 'Het samen met pedagogisch medewerkers of een leerkracht kijken naar de groep biedt, naast inzicht en andere oplossingen, ook rust. Hij/zij staat er niet meer alleen voor. En dat is echt merkbaar. Ik kijk mee en geef tips, onder meer over het effect van de sfeer of de spelregels in een groep op het gedrag van een kind. Investeren in het pedagogisch klimaat is cruciaal. Bij sommige kinderen is er verder geen aparte aandacht meer nodig omdat het met de hele groep steeds beter gaat. Ik krijg terug van leerkrachten dat ze hun werk daardoor ook weer leuker zijn gaan vinden.' (Bron: inclusiepedagoog, Sterrenschool Apeldoorn)

De pedagogische professional van de toekomst

Werken in integrale kindvoorzieningen stelt nieuwe eisen aan de beroepskrachten; die van nu en die in opleiding. De pedagogische professional van de toekomst weet de leefwerelden van het kind te verbinden en kan samenwerken in een team met verschillende disciplines.

De versnippering voorbij

Op dit moment is het pedagogisch-educatieve veld voor 0- tot 6-jarigen versnipperd. Er zijn allerlei losstaande voorzieningen. Denk aan:

- Kinderopvang
- Peuterspeelzalen
- Vroeg- en voorschoolse educatie (VVE)
- Onderbouw basisschool
- Samenwerkingsverbanden primair onderwijs
- Zorgteams
- Centra voor Jeugd en Gezin of wijkteams

In al die voorzieningen werken verschillende professionals: pedagogisch medewerkers, leraren, intern begeleiders, sociaal verpleegkundigen, jeugdhulpmedewerkers. Ook al werken ze allemaal met dezelfde doelgroep, ze werken toch los van elkaar – soms ook als ze in hetzelfde gebouw werken. Afstemming blijkt veelal moeilijk te regelen. De teams blijven vaak elk in hun eigen domein aan het werk. En dat terwijl kinderen erbij gebaat zijn als alle volwassenen om hen heen contact met elkaar hebben, hun leefwerelden met elkaar verbinden en complexe opvoedingsvraagstukken gezamenlijk aanpakken. Om een dergelijke samenwerking structureel in te bedden, werkt PACT met het model van T-shaped werken.

T-shaped werken, wat is dat?

T-shaped werken is een manier van samenwerken om daadwerkelijk een verbinding tot stand te brengen tussen de verschillende vakkrachten. Een echte, inhoudelijke samenwerking tussen alle volwassenen die werken met jonge kinderen. Denk aan de pedagogisch medewerker en de leerkracht, maar ook de zorgteams en de ouders.

Die verbinding is er in de huidige praktijk vaak niet. Een van de oorzaken daarvan ligt in de opleidingen, die nog overwegend 'monodisciplinair' zijn ingericht. Er wordt opgeleid voor verschillende beroepen met eigen standaarden en beroepsregels (zie kader). Ook de opleidingsniveaus verschillen. Daardoor werken in een pedagogische voorziening mensen met verschillende achtergronden die elkaars expertise niet voldoende kennen. Dat bemoeilijkt de onderlinge samenwerking, ook al werken ze allemaal met jonge kinderen van 0 tot 6 jaar.

Opleidingen in beweging

De laatste jaren komt de opleidingswereld in beweging. Op meerdere plaatsen in Nederland zijn mbo- en hbo-opleidingen begonnen met discipline-overstijgende onderwijspraktijken om de professionals toe te rusten voor het meer integraal werken. Een goed voorbeeld is de minor Gezond Opgroeien van de Hanzehogeschool Groningen, waar bachelorstudenten uit verschillende studierichtingen samen onderwijs volgen en in projectopdrachten al samenwerken aan complexe vraagstukken waarvoor de inbreng van meerdere disciplines wenselijk is. Ook de Fontys Hogeschool besteedt al aandacht aan integraal werken. In het concept IKC-lab van Fontys vormen stagiaires van pedagogische opleidingen uit mbo en hbo een schaduwteam op een kindcentrum, waar ze gezamenlijk opdrachten uitwerken. Het zijn opleidingsinitiatieven die aansluiten op de beroepseisen van de toekomst.

De stap naar T-shaped werken

Ook in de huidige praktijk zoeken medewerkers steeds vaker de samenwerking. Er zijn hier en daar al multidisciplinaire teams ingericht, waarin professionals met verschillende achtergronden samenwerken. Ze overleggen en stemmen dingen af, er is sprake van informatie-uitwisseling en -overdracht over kinderen en ouders, maar ook over methodes. Dit leidt bijvoorbeeld tot gezamenlijke feesten en vieringen, maar tegelijk werken de teamleden vaak vanuit hun eigen deskundigheid. Uit een onderzoek dat recent door Oberon is verricht (2016, opdracht OCW en Sociale Zaken) naar de samenwerking tussen onderwijs en kinderopvang, blijkt hand-in-hand samenwerking het meest voor te komen. Integraal werken (all-in one) komt nog zelden voor. Deze vorm van samenwerken is een goed startpunt om een volgende stap te zetten: de stap naar T-shaped werken in een interdisciplinair team.

Opleidingen en competenties

Leraren worden op hbo-niveau opgeleid aan de pabo. Sinds kort zijn leraren soms ook academisch geschoold op de academische pabo. Volgens de wet op het primair onderwijs moet het basisonderwijs een ononderbroken ontwikkeling van kinderen realiseren op een breed terrein. De wet onderscheidt verschillende ontwikkelingsgebieden: cognitief, creatief, sociaal en lichamelijk. In de SBL-competenties zijn de 7 bekwaamheidseisen voor de leraar vastgelegd: pedagogisch competent, vakinhoudelijk en didactisch competent, organisatorisch competent, competent in samenwerken met collega's, met de omgeving (in ieder geval met ouders), en in reflectie en ontwikkeling.

Pedagogisch medewerkers worden geschoold op een mbo-opleiding zorg en welzijn, soms met specifieke aandacht voor kinderopvang. Soms zijn ze hbo-geschoold aan pedagogiekopleidingen, of wo-opgeleid (pedagogische stafmedewerkers). Doelen van de kinderopvang zijn: zorgen voor fysieke, emotionele en sociale veiligheid, bevorderen van sociale en persoonlijke competenties van kinderen, socialisatie en overdracht van waarden en normen. In het Pedagogisch kader kindercentra 0-4 jaar (Singer & Kleerekoper, 2009) worden de vaardigheden van pedagogisch medewerkers beschreven die nodig zijn om deze doelen te realiseren. Het gaat om competenties op het gebied van interactie, organiseren van de groep, organiseren van dagritme, kindparticipatie, spel- en activiteitenbegeleiding, inrichting van binnen- en buitenruimtes, observeren en volgen, en samenwerken met de omgeving cq ouders.

Medewerkers jeugdhulp hebben een hbo-opleiding maatschappelijk werk of sociaal pedagogische hulpverlening en ook steeds vaker een hbo+ profiel: dit zijn wo-opgeleide pedagogen, orthopedagogen of ontwikkelingspsychologen. De professionalisering van de jeugdhulp is een actueel dossier. In 2010 is het Actieplan Professionalisering gepresenteerd, waarin zaken als beroepsstructuur, beroepsregistratie, tuchtrecht en aanwijzingen voor de opleidingen beschreven worden. Met de Jeugdwet, die in 2015 in werking is getreden, is het stelsel van jeugdhulp fors veranderd. Dit heeft ook gevolgen voor de competenties van de nieuwe jeugdhulpprofessionals. Er is meer nadruk komen te liggen op het versterken van het oplossingsvermogen van gezinnen en versterken van het 'normale leven' samen met pedagogische basisvoorzieningen. In veel gemeenten is men met wijkteams gaan werken, veelal samengesteld met 'generalisten'. In dergelijke teams mist men vaak de kennis van de 'jonge-kind-specialist', belangrijk voor pedagogische basisvoorzieningen. Competenties die aan de orde zijn: diagnosticeren (herkennen van (dreigende) verstoorde ontwikkeling van kinderen), coachen van pedagogisch professionals en versterken van de pedagogische kracht van gezinnen.

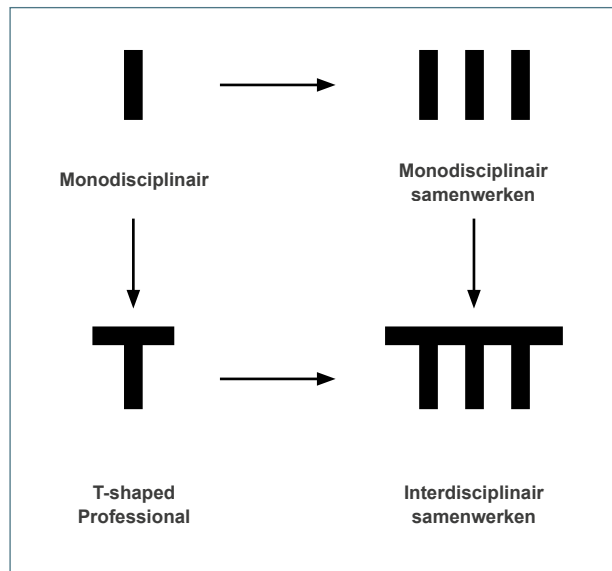

Contact maken

Een interdisciplinair team werkt gezamenlijk aan de ontwikkeling van jonge kinderen. Juist omdat de teamleden verschillende achtergronden hebben (kinderopvang, onderwijs en zorg) kunnen ze de leefwerelden waarin kinderen opgroeien, verbinden. Die leefwerelden zijn de gezinnen, de school, kinderopvang, buitenschoolse opvang, straat en buurt. De verschillende medewerkers hebben wortels in die verschillende leefwerelden en brengen die bij elkaar in het team. Het gaat erom dat ze contact met elkaar maken en samen werken aan ontwerp en uitvoering van een optimale speelleeromgeving voor elk kind. Dat contact maken noemen we T-shaped werken.

Diversiteit is essentieel

Het gezamenlijk werken binnen een interdisciplinair team betekent niet dat iedereen hetzelfde doet. Integendeel: juist de diversiteit en de verschillen in deskundigheid binnen het team zijn essentieel. Door een mix aan functies ontstaat complementariteit. De professionals kunnen elkaar aanvullen, maar wel vanuit een gezamenlijk startpunt. Ze hebben een gedeelde visie en (h)erkennen elkaars deskundigheid. Zo ontstaat een team dat daadwerkelijk meerwaarde heeft.

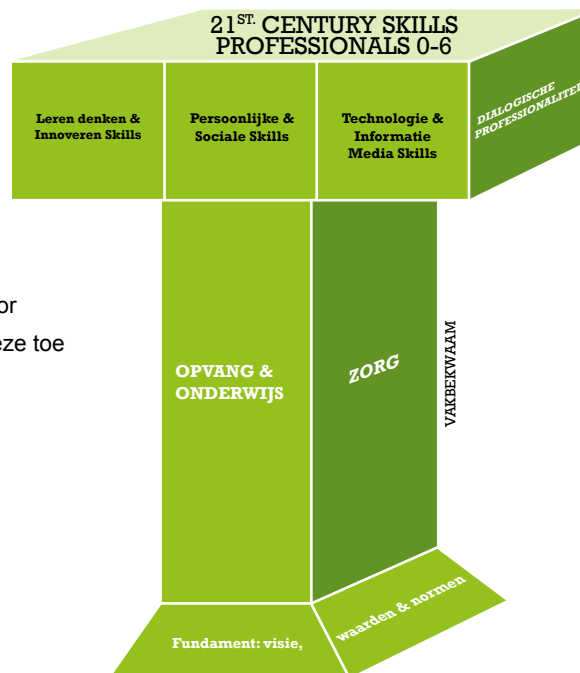

Kenmerken van de T-shaped professional

Een T-shaped team bestaat uit T-shaped professionals. Dit zijn zelfbewuste medewerkers die niet alleen goed zijn in hun eigen vak, maar ook de kennis, houding en vaardigheden hebben om samen met anderen te werken aan de optimale ontwikkeling van kinderen. Te denken valt aan persoonlijke, sociale en communicatieve vaardigheden, zoals interesse tonen in elkaars vakgebied en in ouders; innovatieve en lerende competenties – zoals samen kunnen analyseren, ontwerpen en onderzoeken-; en aan ICT-vaardigheden.

De T-shaped professional:

- Is bekwaam in het eigen vakgebied (kinderopvang, onderwijs of zorg)
- Kan de eigen expertise verwoorden en zichtbaar maken
- Herkent en erkent de meerwaarde van de professie van anderen
- Kan de eigen vakkennis in andermans werkgebied integreren en leemtes overbruggen
- Kan bijdragen aan en werken vanuit een gezamenlijke visie
- Heeft een lerende en onderzoekende houding
- Denkt en handelt out of the box
- Is flexibel
- Kan doelmatig en planmatig werken
- Kan samen met collega's kinderen volgen
- Kan samenwerken met andere professionals, ouders en kinderen
- Beschikt over communicatieve vaardigheden
- Kan omgaan met verschillen
- Heeft kennis van (nieuwe) technologie voor samenwerken, spelen en leren en past deze toe

Kenmerken van het T-shaped team

De professionals vormen samen een T-shaped team dat gezamenlijk verantwoordelijk is voor een groep kinderen. Het team maakt samen analyses, ontwikkelt perspectief, stelt gezamenlijke doelen op, werkt plannen uit, voert die uit en volgt de resultaten.

Het belangrijkste kenmerk is de complementaire samenstelling: er zijn verschillende disciplines en rollen vertegenwoordigd in het team, die elkaar aanvullen en van elkaar leren. De teamleden zijn bereid kennis over elkaars discipline te verwerven, elkaars taal te begrijpen en samen te werken aan het ontwerpen van een inclusieve speelleeromgeving. Deze professionals hebben dus een sterke eigen expertise, maar erkennen en herkennen ook de meerwaarde van de anderen in het team en gebruiken die voor betere oplossingen. Daardoor kan een T-shaped team complexe vraagstukken over opvoeden, ontwikkelen en onderwijzen aan.

Het T-shaped team is:

Integraal vakbekwaam

- *De teamleden beschikken ieder over vakbekwaamheid en hebben een goede kennis van en respect voor de bijdrage van andere disciplines*

Lerend en innoverend

- *De teamleden werken vanuit en gedeelde visie, morele waarden en perspectief*
- *De teamleden hebben duidelijke doelen en nemen hier samen besluiten over*
- *De teamleden trekken lering uit het verleden en werken met gezamenlijke bronnen en dossiers die het delen van kennis bevorderen*

Samenwerkend

- *De teamleden beschikken over vaardigheden voor communicatie, samenwerking, overleg en conflicthantering*
- *Het team heeft effectief leiderschap en structuur (vergadermanagement)*
- *De teamleden weten wie verantwoordelijk is voor wat*
- *De teamleden werken samen met ouders en gebruiken een netwerk in de buurt*

ICT-proof

- *De teamleden benutten en ontwikkelen waar nodig sociale media voor effectieve en efficiënte samenwerking*

Het IKC-lab: proeftuin voor studenten

Kindcentrum De Haren in Den Bosch is een IKC-lab, een initiatief van de Fontys Hogeschool. In het IKC-lab worden mbo- en hbo-stagiaires gekoppeld, zodat zij leren werken in een multidisciplinair team. Getrainde leerkrachten en medewerkers begeleiden de studenten. De studenten werken in de verschillende 'afdelingen' van het kindcentrum – het onderwijs, de buitenschoolse opvang, de dagopvang, de tussenschoolse opvang - en ze voeren gezamenlijk opdrachten uit. Het is een echte proeftuin. Beroepskrachten die elkaar straks in de praktijk nodig hebben, ontmoeten elkaar tijdens de opleiding en de stage. Ze leren nu al samen te werken en elkaars expertise te waarderen. (Bron: IMPACT, Special Opleiden, november 2016)

PACT Opleidingentafel: nieuwe beroepseisen, aangepaste opleiding

Aan de Opleidingentafel van PACT denken ROC's en Hogescholen gezamenlijk na over de opleiding van de pedagogische professional van de toekomst. Dat kunnen nieuwe trajecten zijn die bestaande pedagogische en educatieve opleidingen bundelen of een brug slaan tussen mbo en hbo. Alles gericht op de toekomstige, meer geïntegreerde beroepspraktijk van de studenten. Zo ontwerpt de Katholieke Pabo in Zwolle (KPZ) samen met ROC's in de regio een nieuwe (associate degree)opleiding Pedagogisch Professional Kind en Educatie. 'De school wordt in toenemende mate een ontwikkelcentrum, waarin veel functionaliteiten aanwezig zijn en slim gekoppeld worden', aldus directeur KPZ Jan Heijmans. 'Deze opleiding speelt daarop in'.

(Bron: IMPACT, nr 4 Special Opleidingen)

Aan het werk
met de
PACT-meter

Hoe sterk is uw pedagogische omgeving voor jonge kinderen? Hoe goed loopt de interprofessionele samenwerking bij u in de praktijk? In hoeverre maken de teamleden gebruik van elkaars expertise?

De PACT-meter geeft richting

De antwoorden op bovenstaande vragen kunt u vinden behulp van de PACT-meter, een praktisch zelfevaluatie-instrument. Het geeft een beeld van de sterke en zwakke punten en het levert input voor een gesprek met het team over de vraag welke punten zij zouden willen aanpakken om de omgeving voor kinderen te verbeteren. De PACT-meter creëert zo draagvlak en geeft richting aan uw verbeteringsproces.

Het meetinstrument bestaat uit digitale vragenlijsten, die worden ingevuld door de teamleden: medewerkers en leidinggevenden. De vragenlijsten volgen de ijkpunten van een sterke pedagogische omgeving die in deze publicatie zijn beschreven. De teamleden geven bij elk ijkpunt aan hoe de stand van zaken in hun werkgebied is. Ook geven ze aan hoe belangrijk ze elk punt vinden en of ze dit willen aanpakken.

De eindscores laten zien waar de medewerkers hun prioriteiten leggen. Er rolt een top 10 uit van verbeterpunten. Omdat de teamleden deze punten zelf hebben aangedragen, is er veel betrokkenheid om de doelen te bereiken. Dan is het niet moeilijk om vervolgens een top 3 vast te stellen van punten waarmee het team in het eerste jaar aan de slag gaat.

De PACT-meter biedt op deze manier een goed uitgangspunt voor de teamleden van een integrale voorziening om met elkaar in gesprek te gaan over de doelen voor de korte en de lange termijn.

Praktijkverhaal

‘PACT-meter maakt het concreet’

Vensterschool Koorenspoor in Groningen was een PACT-proeftuin. Dat betekent dat de medewerkers uit de kinderopvang, het onderwijs en de jeugdhulp hier samenwerken en verbinding leggen tussen de verschillende voorzieningen voor kinderen.

Het team toonde zich enthousiast over de doelstellingen van PACT, maar vroeg zich wel af hoe en wat er precies aangepakt moest worden. De PACT-meter hielp. ‘Bij het invullen en bespreken van de PACT-meter werd het pas echt concreet’, zegt Rehanna Berenst, groepsleerkracht van basisschool Karrepad, een van de basisscholen in de Vensterschool Koorenspoor.

Uit de scores op de PACT-meter kwam duidelijk naar voren welke dingen unaniem belangrijk werden gevonden: samenwerking met de ouders, een positief pedagogisch klimaat en het volgen van de ontwikkeling van kinderen. Ook werd duidelijk dat de aanwezige kennis in de verschillende onderdelen van de Vensterschool nog niet optimaal werd benut. De peuterspeelsaal, kinderopvang en de onderbouw van de school kunnen meer samenwerken en dat wordt nu een speerpunt.

Aan het werk met de PACT-meter

Wilt u ook op weg naar een T-shaped team om de samenwerking in uw pedagogische voorziening te versterken? Of wilt u checken wat de stand van zaken is in uw eigen organisatie op het gebied van interdisciplinaire samenwerking? Bestel dan de PACT-meter als startpunt. U kunt de digitale vragenlijsten van de PACT-meter drie jaar gebruiken.

De PACT-meter is te bestellen via www.pedagogischpact.nl

Verder lezen

- Alert4You** (2014). *Ken mijn kind. Wensen en behoeften aan kinderopvang van ouders met kinderen met een ondersteuningsvraag*. Alert4You
- Berger, M. & Hens, H. & I. Jansen** (e.a.) (2010). *Eindrapportage Actieplan professionalisering Jeugdhulp*. Nji: Utrecht
- Child Care International** (2011). *De kracht van kinderen, ouders en begeleiders. Het competentiedebat*. Magazine Kinderen in Europa.
- CORE** (2011). *Competencies for Early Childhood and Youth Development Education*. Kansas, Missouri: CORE.
- Doornenbal, J.** (2012) *Opgroeien die je maar één keer. Pedagogisch ontwerp voor een kindcentrum*. Groningen: Andere tijden in onderwijs en opvang
- Doornenbal, J., Duin, A. & G. Meijknecht** (red.). (2014). *Samen voor ALLE kinderen. Uitgangspunten en ijkpunten voor een sterke pedagogische omgeving voor jonge kinderen*. PACT/ Het Kinderopvangfonds
- Doornenbal, J. & C. de Leve** (2014). *De pedagogische professional van de toekomst*. PACT/ Het Kinderopvangfonds
- Doornenbal, J. & R. Fukkink** (2014). Samenwerking aan de randen van het onderwijs. In: R. Oostdam & P. de Vries (red). *Samen werken aan leren en opvoeden. Basisboek over ouders en school* (pp. 227-236). Bussum: Coutinho
- Keulen, A.** (2014). Pedagogisch kader. *Voor professionele netwerken onderwijs en kinderopvang*. Amsterdam: SWP Kindcentra 2020 (2015). Kindcentra 2020, een realistisch perspectief. www.kindcentra2020.nl
- Korevaar, L., Kroes J. & S. Kuik** (2016). Interdisciplinaire samenwerking in de wijk. De T-shaped professional. In J.P. Wilken & A. van Bergen (red.). *Handboek werken in de wijk* (pp. 89-97). SWP: Amsterdam
- Kramer, J.** (2013). *Wow! Wat een verschil! Diversiteit werkt*. Zaltbommel: Thema
- Kramer, J.** (2014). *Deep democracy*. Zaltbommel: Thema
- Oberon** (2016). *Samenwerking in beeld. Stand van zaken samenwerking basisscholen, peuterspeelzalen en kinderopvang*. Utrecht: Oberon
- Oskam, I.** (2009). *Op weg naar innovatiekracht. Technisch innoveren en ondernemen als continu proces*. Hogeschool van Amsterdam, lectorale rede
- PACT** (2015, 2016). *IMPACT nr 1 t/m 4*
- PACT** (2016). *De mensen van PACT, magazine*. www.pedagogischpact.nl
- Ploeger, S. & R. Fukkink** (2014). Interprofessionele samenwerking tussen kinderopvang en onderwijs in vier Europese steden. *Pedagogiek*, 3, 209-227.
- Riksen- Walraven, M.** (2004). Pedagogische Kwaliteit in de kinderopvang: doelstellingen en kwaliteitscriteria. In: R. van IJzendoorn, L. Tavecchio & M. Riksen-Walraven (red.). *Kwaliteit van de Nederlandse kinderopvang* (pp. 100-123). Amsterdam: Boom.
- Schreuder, S., Boogaard, M., Fukkink, R. & J. Hoex** (2011). *Pedagogisch kader kindercentra 4-13 jaar*. Amsterdam: Reed business.
- Singer, E. & L. Kleerekoper** (2009). *Pedagogisch kader kindercentra 0-4 jaar*. Maarssen: Elsevier
- Singer, E. & D. de Haan** (2013). *Speels, liefdevol en vakkundig*. Amsterdam: SWP
- Studulski, F.** (2010). *Op weg naar een integraal kindcentrum*. Amsterdam: SWP
- Schuurman, A.** (2013). *Profiel van de jeugdhulpmedewerker van de toekomst*. Utrecht: E-Book
- Slot, P.** (2016). *Professionele ontwikkeling in voorschoolse voorzieningen*. Utrecht: Universiteit Utrecht
- Veen, A. & P. Leseman** (red). (2015). *Pre-COOL cohortonderzoek. Resultaten over de voorschoolse periode*. Amsterdam: Kohnstamm Instituut
- Vlaar, P. & M. Kluit** (2013). *Competenties maatschappelijke ondersteuning*. Utrecht: Movisie
- Morrison, M. & G. Glenny** (2012). Collaborative inter-professional policy and practice: In search of evidence. *Journal of Educational Policy*, 27(3), 376-386
- Rees, M.** (2013). Teachers and education. In: B. Littlechild & R. Smith (red.). *A handbook for interprofessional practice in the human services: learning to work together* (pp. 225-236). Harlow: Pearson
- Willumsen, E.** (2008). Leadership in interprofessional collaboration – the case of childcare in Norway. *Journal of Interprofessional Care*, 20 (4), 403-413

Het innovatieproject PACT streeft naar een pedagogische omgeving waarin alle jonge kinderen samen kunnen opgroeien. Dat vraagt om inclusieve voorzieningen van hoge kwaliteit. In deze publicatie beschrijft PACT die kwaliteit in de vorm van ijkpunten. Hiermee kunnen teams hun eigen werkwijze tegen het licht houden en verbetering inzetten. De kwaliteit van de medewerkers is cruciaal. Er zijn T-shaped professionals nodig die kunnen werken in een interdisciplinair team. PACT schetst in deze publicatie het profiel van de pedagogische professional van de toekomst.

www.pedagogischpact.nl

*Samen werken voor
het jonge kind*

Professionals in een sterke pedagogische omgeving voor jonge kinderen

